

Швеція
Sverige

Соціальна стійкість Сумщини в умовах війни (вересень-листопад 2022)

Аналітичний звіт

«Соціальна стійкість Сумщини в умовах війни»
(жовтень-листопад 2022)

Аналітичний звіт. – Суми: СумДУ, 2022. – 29 с.

Аналітичний звіт підготовлено Центром соціальних досліджень Сумського державного університету в межах Ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні, яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні. Думки та позиції викладені у цьому звіті є позицією авторів та не обов'язково відображають позицію Посольства Швеції в Україні, Міжнародного фонду «Відродження» та Ініціативи відкритого суспільства для Європи (OSIFE).

Міжнародний фонд «Відродження» – одна з найбільших благодійних фундацій в Україні, що з 1990-го року допомагає розвивати в Україні відкрите суспільство на основі демократичних цінностей. За час своєї діяльності Фонд підтримав близько 20 тисяч проектів, до реалізації яких долучилися понад 60 тисяч активістів та організацій України на суму понад 200 мільйонів доларів США. Сайт: www.irf.ua. Facebook: [www.fb.com/irf.ukraine](https://www.facebook.com/irf.ukraine).

Центр соціальних досліджень - це університетський дослідницький й аналітичний центр, який діє на базі кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету. Діяльність ЦСД спрямована на розроблення обґрунтованих рекомендацій, отриманих за результатами кількісних та якісних досліджень задля просування інтересів і бачень різних груп громадян (з особливим акцентом на вразливі групи жінок та чоловіків), формування суспільного діалогу, громадської участі та соціальної стійкості. Сайт: <https://csgard.sumdu.edu.ua/>

ЗМІСТ

КОРОТКИЙ ЗВІТ	3
ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ	5
СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ ТА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ	7
ДОСТУП ДО ЗАСОБІВ ІСНУВАННЯ ТА ДОБРОБУТ	12
ВІДЧУТТЯ БЕЗПЕКИ	17
ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ ТА УПРАВЛІННЯ	18
МОЖЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИТУАЦІЇ З НАДАННЯМ ПОСЛУГ ПОСТРАЖДАЛОМУ ВІД ВІЙНИ НАСЕЛЕННЮ У СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ	23
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	26

КОРОТКИЙ ОГЛЯД РЕЗУЛЬТАТІВ

Дослідження проведене Центром соціальних досліджень Сумського державного університету протягом жовтня-листопада 2022 року серед членів домогосподарств в п'яти районах Сумської області, які наразі проживають в області або евакуювалися після повномасштабного вторгнення.

Всього шляхом заповнення гугл-форми через верифікацію інтерв'юерів по Сумській області охоплено 655 домогосподарств, які проживають або проживали до повномасштабного російського вторгнення у досліджуваних областях.

Структура населення області визначає, що 76,4% домогосподарств в Сумській області можна віднести до вразливих. Близько у 44% домогосподарств є один або більше членів сім'ї працездатного віку, які наразі безробітні: 31,8% - один член сім'ї безробітний; 10,1% - два; 2,9% - три і більше.

У 19,2% домогосподарств Сумської області наразі є вимушено переміщені особи (у т. ч. які виїхали за кордон). При цьому у 6,1% сімей виїхала одна особа; у 6,6% - дві; 6,6% три і більше.

Значна частина опитаних мають ознаки множинної вразливості, що означає, що практично кожна сім'я потерпає від складних обставин воєнного часу.

Вимушене переміщення жителів області у зв'язку з повномасштабним вторгненням значно збільшило відтік населення. За весь період повномасштабного військового вторгнення хтось виїхав/виїжджав із родини у 25,3% домогосподарств. Цей показник є різним у різних районах: найбільше виїздів членів родини фіксують опитані у Охтирському (54,4%), Сумському (30,9%) та Шосткинському (25,8%) районах. Серед тих, хто виїжджали, переважають жінки (19,1%) з дітьми (15,3%).

Поряд з цим **спостерігається тенденція повернення**. Вже повернулись в область члени родин майже 40% домогосподарств серед тих, в яких хтось виїжджав за межі громади постійного проживання. І планують повернутись члени сімей ще 31% домогосподарств.

При цьому члени сімей 19% домогосподарств серед від тих, в яких хтось виїхав не планують повертатись, з них 12% - планують залишитись в інших країнах, 7% - залишатись в іншому регіоні України.

Безпекові та фінансові чинники є ключовими для мотивації повернутися у свою громаду. У 44% домогосподарств, члени яких наразі виїхали, готові повернутися після часткового покращення безпекової ситуації за місцем їх постійного проживання, і ще 26% - лише після повного завершення війни. У 13% опитаних домогосподарств члени сім'ї готові повернутися за можливості знайти роботу у своїй громаді, а 7% - після завершення власних справ.

Оцінки соціально-економічного становища своєї сім'ї свідчить, що 51,8% домогосподарствам вистачає грошей лише на базові потреби, але не більше, і ще 16,3% - не вистачає навіть на базові потреби (харчування, комунальні платежі, ліки).

Близько у 35% домогосподарств фіксують зміни у зайнятості та рівні доходів, зокрема: члени сімей 16,9% домогосподарств зазначають скорочення долі

ставки та заробітної плати; 8,63% - втрату офіційної роботи; 3,5% - втрату неофіційної роботи.

Відчуття небезпеки та невизначеності спричиняють поширеність психологічних станів напруженості та стресів. Близько 20% вважають психоемоційний стан членів своєї родини скоріше незадовільним.

Поряд із високим рівнем взаємопідтримки та довіри до членів власної сім'ї/родини, на підтримку яких люди перш за все розраховують (67,6%), високий рівень довіри спостерігається до ЗСУ (49,8%), друзів (29,5%), волонтерів та громадських організацій (24%). Також біля 80% опитаних вважають себе частиною громад, а біля 70% - відчують можливість захистити свої права. При цьому лише 41,1% відчуває можливість впливати на рішення в громаді.

Більшість опитаних (59,4%) в цілому позитивно оцінюють перспективи України, вважаючи, що ситуація в країні скоріш за все буде покращуватись

Висновки та рекомендації сформовані за результатами серії інтерв'ю з надавачами послуг, волонтерами та представниками громадських і благодійних фондів, які працюють в Сумській області, свідчать, що:

- в області представлений широкий спектр послуг та допомоги постраждалому населенню та вразливим групам жінок і чоловіків (гуманітарна допомога вразливим групам населення, працюють програми з відновлення пошкодженого житла, надається грошова компенсація на реконструкцію житла; психологічні й юридичні консультації, освітні послуги для дітей, навчання тактичній медицині, тощо)

- підтримка надається за кошти міжнародних фондів та гуманітарних місій, благодійних організацій різним групам населення на регулярній основі, та охоплює велику кількість громад Сумської області

- спостерігається неузгодженість роботи громадських та благодійних організацій, ймовірність дублювання роботи з одними й тими ж групами ризику, яким надається допомога, відсутність стандарту отримання допомоги, нестача комунікації між ГО, які працюють в одному полі допомоги.

- зафіксована складність у налагодженні комунікації між громадським сектором та місцевою владою на фоні зростання потреб громад у зимовий період та період затяжного воєнного стану.

- для покращення системи та процедур надання послуг на місцях необхідне: навчання представників новостворених ГО та гуманітарних штабів організаційному розвитку, документообігу; налагодження комунікації між ГО, регулярні зустрічі; створення єдиної бази бенефіціарів з надання допомоги; підтримка волонтерів (матеріальна, продовольча, психоемоційна); орієнтація благодійних організацій та ГО не тільки на ВПО, але й на місцеве населення, яке перебуває у вразливому стані; підтримка ГО не тільки у площині здійснення гуманітарної місії, а й тих напрямків діяльності, які організації мають згідно свого статуту (аналітика, протидія гендерно-зумовленому насильству, навчання).

ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження проведене Центром соціальних досліджень Сумського державного університету протягом жовтня-листопада 2022 року та спрямоване на оцінку спроможності територіальних громад Сумської області до соціальної стійкості, відновлення та розбудови в умовах воєнного стану. Це вже третя хвиля дослідження соціальної стійкості, яке проводиться командою: перша хвиля – в січні 2021 р. в умовах обмежень Covid-19; друга хвиля – в березні-травні 2022 р. у перші місяці повномасштабного вторгнення рф; третя хвиля – жовтень-листопад 2022 р. – в умовах «звикання» до війни.

Дослідження проводилося серед членів домогосподарств в п'яти районах Сумської області, які наразі проживають в області або евакуювалися після повномасштабного вторгнення. Опитування здійснювалось шляхом заповнення гугл-форми через верифікацію інтерв'юерів. Окремі групи респондентів були опитані методом віч на віч або телефоном.

Цільовою аудиторією були респонденти, які наразі перебувають (проживають) у своєму населеному пункті, або переїхали в інший населений пункт України чи за кордон. Тобто, опитані були як місцеве населення, так і внутрішньо переміщені особи, біженці, які до повномасштабного вторгнення проживали в населеному пункті, охопленому дослідженням. Респондент представляв окреме домогосподарство (людей, які спільно проживають). З одного домогосподарства опитували одного респондента.

Всього по Сумській області охоплено 655 представників домогосподарств, які проживають або проживали до повномасштабного російського вторгнення у досліджуваних районах.

Таблиця А. Охоплення дослідженням домогосподарств по районах області

	%
Сумський	27,2
Шосткинський	20,2
Роменський	17,6
Охтирський	13,7
Конотопський	21,4

Розмір охоплених домогосподарств відображає різні типи за їх складом та кількістю (Таблиця Б). Зокрема, 14,4% - це домогосподарства, які складаються з одиноких осіб, 29% - із двох осіб. Більш поширеними є домогосподарства, що включають трьох (25,8%) чи чотирьох (21,2%) осіб. Ті домогосподарства, в яких проживає 5 і більше осіб, складають 9,6% серед опитаних. Домогосподарства, які складаються із однієї особи та 5-ти осіб і більше, відносимо до вразливих, і результати дослідження будуть відображені відповідно до зазначеної вразливості.

Таблиця Б. Охоплення дослідженням домогосподарств за розмірами

У домогосподарстві постійно проживають:	У % до загальної кількості опитаних
одинок особа	14,4
двоє осіб	29
троє осіб	25,8
четверо осіб	21,2
п'ятеро осіб і більше	9,6

Обмеження дослідження:

1. Фокусуємося на територіальних громадах, створених навколо районних центрів, які віддалені від фронту, проте піддаються атакам (авіаударам)
2. Ототожнюємо сім'ю із домогосподарством, розглядаючи їх як осіб, які проживають разом і ведуть спільне господарство.

Дослідження проведене Центром соціальних досліджень Сумського державного університету. Дослідницька команда: Андріана Костенко – д. політ. н., проф., керівниця Центру соціальних досліджень; Ніна Світайло – к. філос. н., доц; Оленка Купенко – д. пед. н., доц.; Крістіна Сахно – аналітикиня; Ганна Євсєєва – аналітикиня, Тарас Савченко – залучений експерт з роботи з метаданими.

Цей аналітичний звіт адресовано насамперед керівництву обласної військової адміністрації, лідерам місцевого самоврядування, керівникам закладів соціального забезпечення, а також науковцям та аналітикам, які досліджують питання соціальної стійкості.

СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ ТА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Війна суттєво сплинула на соціально-демографічну структуру домогосподарств, послабивши їх стійкість. Практично кожна сім'я має в своєму складі одного або декілька представників з числа вразливих груп (безробітні, особи з інвалідністю, особи похилого віку, діти до 18-ти років). Вразливість окремих членів домогосподарства обумовлюють дієздатність та фінансову спроможність сім'ї в цілому. Зокрема, математичні обрахунки за результатами опитування дозволяють виявити, що 76,4% домогосподарств в Сумській області можна віднести до вразливих.

Близько у 44% домогосподарств є один або більше членів сім'ї працездатного віку, які наразі безробітні: 31,8% - один член сім'ї безробітний; 10,1% - два; 2,9% - три і більше.

Майже кожна друге домогосподарство (44,4%) має дітей до 18-ти років, із яких 29,8% - одну дитину; 12,1% - дві дитини; 2,6% - три і більше.

Кожна третя родина (29,8%) має у своєму складі осіб похилого віку, із них 20,3% - одну; 12,1% - дві; 2,6% - трьох і більше.

У 19,2% домогосподарств Сумської області є вимушено переміщені особи (у т. ч. які виїхали за кордон). При цьому у 6,1% сімей виїхала одна особа; у 6,6% - дві; 6,6% три і більше. 16,5% домогосподарств мають у своєму складі осіб з інвалідністю.

Але така кількість осіб з вразливістю означає, що сьогодні практично кожна сім'я потерпає від складних обставин воєнного часу і потребує додаткової уваги та допомоги (Таблиця 1).

Таблиця 1. Склад домогосподарств за рівнем вразливості

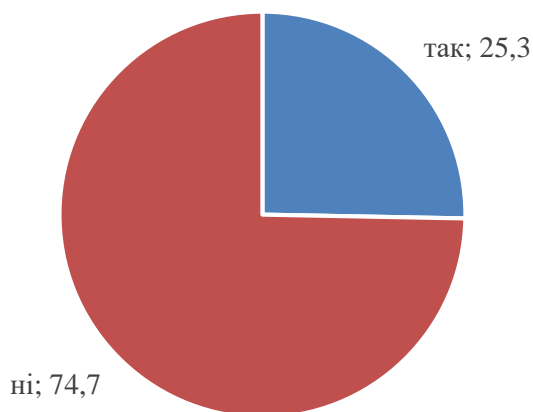
	одна	дві	три і більше	немає
дітей (до 18 років)	29,8	12,1	2,6	55,6
кількість осіб похилого віку (60+ років)	20,3	9,2	0,3	70,2
кількість осіб з інвалідністю	15	0,8	0	83,5
кількість вимушено переміщених осіб	6,1	6,6	6,6	80,8
кількість безробітних	31,8	10,1	2,9	55,3

Частина опитаних мають ознаки множинної вразливості, тому загальний показник перевищує 100%

Військова російська агресія змусила значну частину населення області змінити місце проживання і переїхати до більш безпечних регіонів України або ж за кордон.

Наведена Діаграма 1 ілюструє, що у кожній четвертій родині (25,3%) хтось виїхав/виїжджав через повномасштабне військове вторгнення.

Діаграма 2. Чи виїжджали/виїхали в період військового вторгнення хтось із членів сім'ї?

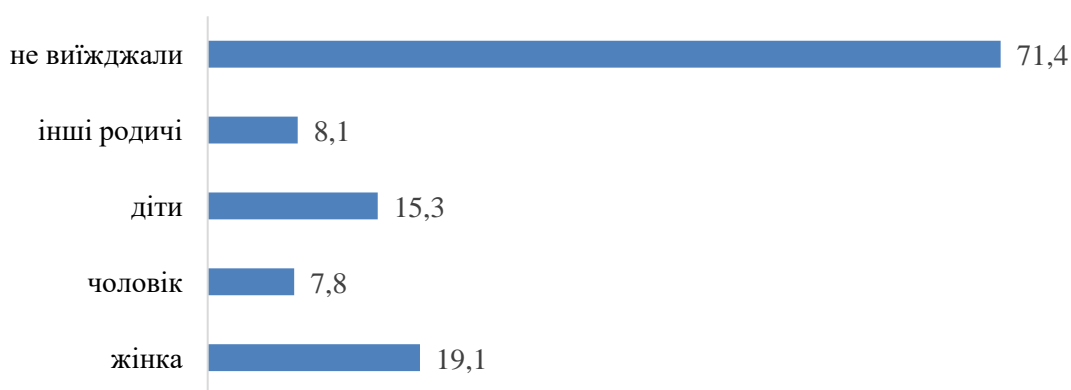
Цей показник є різним у різних районах. Як бачимо з наведеної таблиці, найбільше виїздив членів родини фіксують опитані у Охтирському (54,4%), Сумському (30,9%) та Шосткинському (25,8%) районах. Такі показники є цілком очікуваними, адже саме ці райони більш за інших потерпали від обстрілів та вторгнення у перші дні і місяці війни. Хоча певним винятком можна вважати Конотопський район, в якому 92,1% опитаних зазначили, що в період військового вторгнення ніхто із членів їх сім'ї не виїжджав.

Таблиця 2. Чи виїжджали/виїхали в період військового вторгнення хтось із членів сім'ї? (у розрізі районів)

	так	ні
Сумський	30,9	69,1
Шосткинський	25,8	74,2
Роменський	14,8	85,2
Охтирський	54,4	45,6
Конотопський	7,9	92,1

Цілком очікувано серед тих, хто виїжджали, переважають жінки з дітьми (Діаграма 3).

Діаграма 3. Хто саме з членів Вашої сім'ї виїжджали/виїхали?

Опитані могли фіксувати кілька варіантів, тому загальний показник перевищує 100%

Наведена нижче таблиця ілюструє ситуацію у розрізі районів і дозволяє зробити висновок, що найактивніше виїздили жінки з дітьми з Охтирського та Сумського районів.

Таблиця 3. Хто саме з членів Вашої сім'ї виїжджали/виїхали? (у розрізі районів)

	жінка	чоловік	діти	інші родичі	не виїжджали
Сумський	25,8	11,2	18	11,8	62,3
Шосткинський	12,9	5,3	16,7	4,5	74,2
Роменський	8,7	2,6	12,2	8,7	81,7
Охтирський	48,9	20	30	8,9	45,6
Конотопський	5,7	2,1	3,6	5,7	88,6

Опитані могли фіксувати кілька варіантів, тому загальний показник перевищує 100%

На фоні масових виїздів, спостерігається тенденція повернення значної частини населення.

Діаграма 4 ілюструє, що майже у 40% домогосподарств серед тих, в яких хтось виїжджав за межі громади постійного проживання, вже повернулись. І ще у 31% домогосподарств планують повернутись.

При цьому дослідженням виявлено 19% домогосподарств, в яких хтось виїхав з члени сім'ї і не планують повертатись. Серед них 12% сімей, члени яких планують залишитись в інших країнах, і 7% - залишатись в іншому регіоні України.

Діаграма 4. Чи планують повернутися або вже повернулися члени сім'ї?

Діаграма відображає дані стосовно осіб, які виїжджали / виїхали

Наведена нижче таблиця ілюструє ситуацію у розрізі районів і дозволяє зробити висновок, що найактивніше повертаються громадяни Охтирського, Роменського та Сумського районів. Жителі Конотопського та Шосткінського районів частіше за інших відповідали, що будуть залишатися в іншій країні.

Таблиця 4. Чи планують повернутися або вже повернулися члени сім'ї? (у розрізі районів)

	всі повернулися	повернулися не всі	планують повернутися	будуть залишатися в іншому регіоні України	будуть залишатися в іншій країні
Сумський	41,0	21,1	21,1	2,8	14,1
Шосткінський	11,7	14,8	38,3	17,6	17,6
Роменський	47,8	4,9	28,6	9,3	9,3
Охтирський	52,1	2,0	38,0	4,0	4,0
Конотопський	35,2	0,0	35,2	5,7	23,8

Дані наведені стосовно осіб, які виїжджали / виїхали

Математичні обрахунки за результатами отриманих даних дозволяють визначити, що з огляду на тих, хто повернувся в громади, кількість наявного місцевого населення в Сумській області складає 81,5% від довоєнного періоду, тоді як 18,5% населення наразі перебувають за межами області (в інших регіонах України чи за кордоном).

Таблиця 5. Кількість наявного місцевого населення в Сумській області (у розрізі районів)

	% від довоєнного періоду
Сумський	73,9%
Шосткінський	78,1%
Роменський	88,7%
Охтирський	76,2%
Конотопський	83,1%

Безпекові та фінансові чинники є ключовими для мотивації повернутися в свою громаду.

У 44% домогосподарств, члени яких наразі виїхали, готові повернутися після часткового покращення безпекової ситуації за місцем їх постійного проживання, і ще 26% - планують повернутись лише після повного завершення війни.

У 13% опитаних домогосподарств члени сім'ї готові повернутися за можливості знайти роботу у своїй громаді, а 7% - після завершення власних справ. Для 6% домогосподарств питання повернення тісно пов'язане з можливостями/перспективами відновлення житла (Діаграма 6).

Діаграма 6. Що може впливатиме на рішення повернутися?

Діаграма відображає дані стосовно осіб, які виїжджали / виїхали

Наведена нижче таблиця ілюструє отримані результати в розрізі окремих районів. Зазначимо, що результати показані у відсотках без врахування тих, хто не виїжджав і тих, хто на час опитування вже повернувся.

Таблиця 7. Що може впливатиме на рішення повернутися?

	Сумський	Шосткінський	Роменський	Охтирський	Конотопський
лише повне завершення війни	26,6	27,3	14	25,9	25,7
часткове покращення безпекової ситуації в громаді/ області/ Україні	46,8	34,9	43	51,7	44,2
можливість знати роботу в громаді/ Україні	12,5	20,1	14	9,6	13,7
можливість поклагодити житло/ знайти нове житло в громаді/ Україні	3	7,6	14	0	5,6
після завершення власних справ (навчання, лікування, робота, тощо) за кордоном/в іншому регіоні	9,4	2,6	7,4	9,6	7,2
не повернуться за жодних обставин	1,7	7,6	7,4	3,2	3,6

Дані наведені стосовно осіб, які виїжджали / виїхали

Кореляційний аналіз результатів дозволяє визначити систему чинників, які впливають на мотивацію повернення / неповернення у громади Сумської області:

- люди, які планують повернутися додому, зазвичай, чекають більш безпечної ситуації в регіоні;
- люди, що очікують повного завершення війни, у більшості випадків перебувають за кордоном;
- люди готові повернутися, якщо їм допоможуть з житлом;
- виїзд за кордони частіше спонукає людей не повертатися.

ДОСТУП ДО ЗАСОБІВ ІСНУВАННЯ ТА ДОБРОБУТ

Окремий блок питань анкети стосувався оцінки респондентами соціально-економічного становища своєї сім'ї та доступу до засобів існування – зайнятості, наявності заробітку чи заощаджень, можливостей отримувати допомогу тощо. **Можемо говорити про складне соціально-економічне становище як мінімум половини домогосподарств у регіоні.**

Так, відповідаючи на запитання щодо *оцінки соціально-економічного становища своєї сім'ї*, тобто тих людей, які спільно проживають в одному домогосподарстві, більше половини опитаних представників домогосподарств (51,8%) вказують, що їм вистачає грошей лише на базові потреби, але не більше, і ще 16,3% - не вистачає навіть на базові потреби (харчування, комунальні платежі, ліки).

Лише 10,5% опитаних домогосподарств висловили задоволеність нинішнім станом справ, зазначивши, що їм вистачає коштів на всі потреби. 21,4% вказали, що можуть у нинішніх умовах дозволити собі придбання одягу та малої техніки, оскільки мають мінімальні заощадження..

Діаграма 8. Соціально-економічне становище сім'ї

При цьому оцінки ситуації респондентами з різних районів відрізняються досить суттєво. Як бачимо з наведеної таблиці 8, частіше позитивно оцінюють нинішній свій соціально-економічний стан респонденти, що постійно проживають у Роменському та Сумському районах. Тоді як представники домогосподарств Охтирського та Конотопського районів значно частіше фіксують позицію «вистачає на базові потреби, але не більше». Жителі ж Шосткинського району є найбільш вразливими в розрізі цього питання – 25% домогосподарств зазначають,

що їм не вистачає грошей навіть на базові потреби, і 61,4% може задовільнити лише потреби в харчуванні, оплату комунальних послуг та ліків.

Таблиця 8. Оцініть соціально-економічне становище своєї сім'ї (у розрізі районів)

	не вистачає на базові потреби	вистачає на базові потреби, але не більше	можемо собі дозволити придбання одягу та малої техніки, маю мінімальні заощадження	вистачає коштів на всі потреби
Сумський	14,6	48,3	28,7	8,4
Шосткінський	25	61,4	7,6	6,1
Роменський	15,7	40,9	21,7	21,7
Охтирський	14,4	55,6	18,9	11,1
Конотопський	12,1	53,6	26,4	7,9

Наступна діаграма дозволяє оцінити рівень задоволення різних груп потреб. Найбільш критично незадоволеними є потреби у відпочинку (незадоволені у 14% домогосподарств), в базових побутових товарах та одязі (незадоволені у 8,4% домогосподарств), а також потреби у житлових умовах (незадоволені у 7,5% домогосподарств).

Діаграма 9. Наскільки задоволені потреби членів сім'ї?

Результати проведеного опитування дозволяють стверджувати про суттєвий вплив війни на рівень та характер зайнятості населення.

Близько у 35% домогосподарств змінилася зайнятість та рівень доходів, зокрема (Таблиця 10): у 16,9% скоротили долю ставку та заробітну плату (із них у 17,5% чоловіків, 20,6% жінок); 8,63% - втратили офіційну роботу (8,2% чоловіків та 9,2% - жінок), 3,5% - втратили неофіційну роботу (4,8% - чоловіків, 2,1% - жінок).

Таблиця 10. Як змінилася зайнятість (оплачувана) працездатних членів сім'ї?

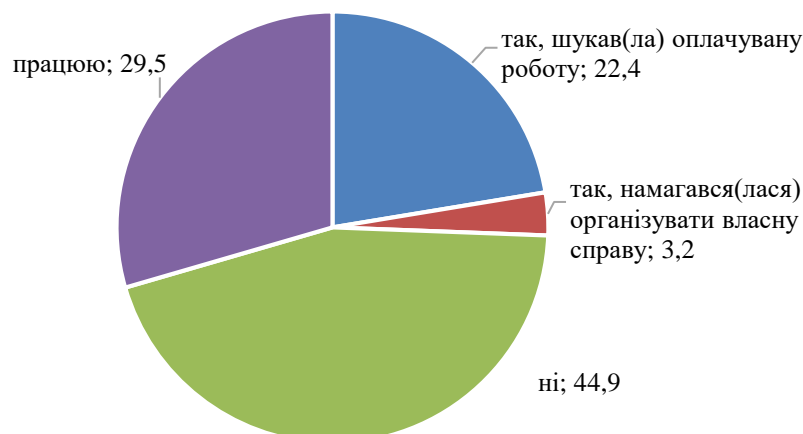
	Всього, %	чоловік	жінка	інші члени сім'ї
втратив офіційну роботу	8,63	8,2	9,2	8,5
втратив неофіційну роботу	3,50	4,8	2,1	3,6
скоротили долю ставки і заробітної плати	16,90	17,5	20,6	12,6
працевлаштувався неофіційно	3,40	3,4	1,9	4,9
працевлаштувався офіційно	2,57	2,7	2,3	2,7
не працює як і раніше	18,93	9,5	20,4	26,9
працює як і раніше	46,07	53,9	43,5	40,8

Кореляційний аналіз підтверджує, що кількість безробітних в сім'ї пов'язана з віком та станом здоров'я. Тобто у сім'ях, члени яких мають інвалідність або наявність неповнолітніх дітей частіше фіксується безробіття.

Варто зазначити, що лише трохи більше 25% опитаних намагались вирішити питання власного працевлаштування і забезпечення бажаного рівня доходів. З них 22,4% шукали оплачувану роботу і ще 3,2% намагались організувати власну справу.

При цьому 44,9% опитаних таких спроб не робили. Можна допустити, що серед них є й ті, хто отримує пенсію або ж має неофіційну роботу. І майже третина опитаних (29,5%) зазначили, що у них не було потреби після повномасштабного російського вторгнення шукати оплачувану роботу, оскільки вони працюють як і раніше.

Діаграма 11. Чи шукали оплачувану роботу чи робили спроби організувати власний бізнес працездатні члени сім'ї після повномасштабного російського вторгнення?

Найактивніше шукали оплачувану роботу респонденти та члени їх родин у Сумському та Шосткінському районах. Опитані з Роменського та Конотопського також значно частіше робили спроби організувати власну справу (5% члени домогосподарств). Тоді як серед представників Охтирського району тих, хто намагався(лася) організувати власну справу, виявлено найменше - лише 1,1%.

Таблиця 12. Чи шукали оплачувану роботу чи робили спроби організувати власний бізнес (у розрізі районів)

	шукав оплачувану роботу	намагався організувати власну справу	ні	працюю
Сумський	28,1	2,2	42,1	27,5
Шосткінський	23,5	2,3	41,7	32,6
Роменський	18,3	5,2	50,4	26,1
Охтирський	20	1,1	38,9	40
Конотопський	19,3	5	50,7	25

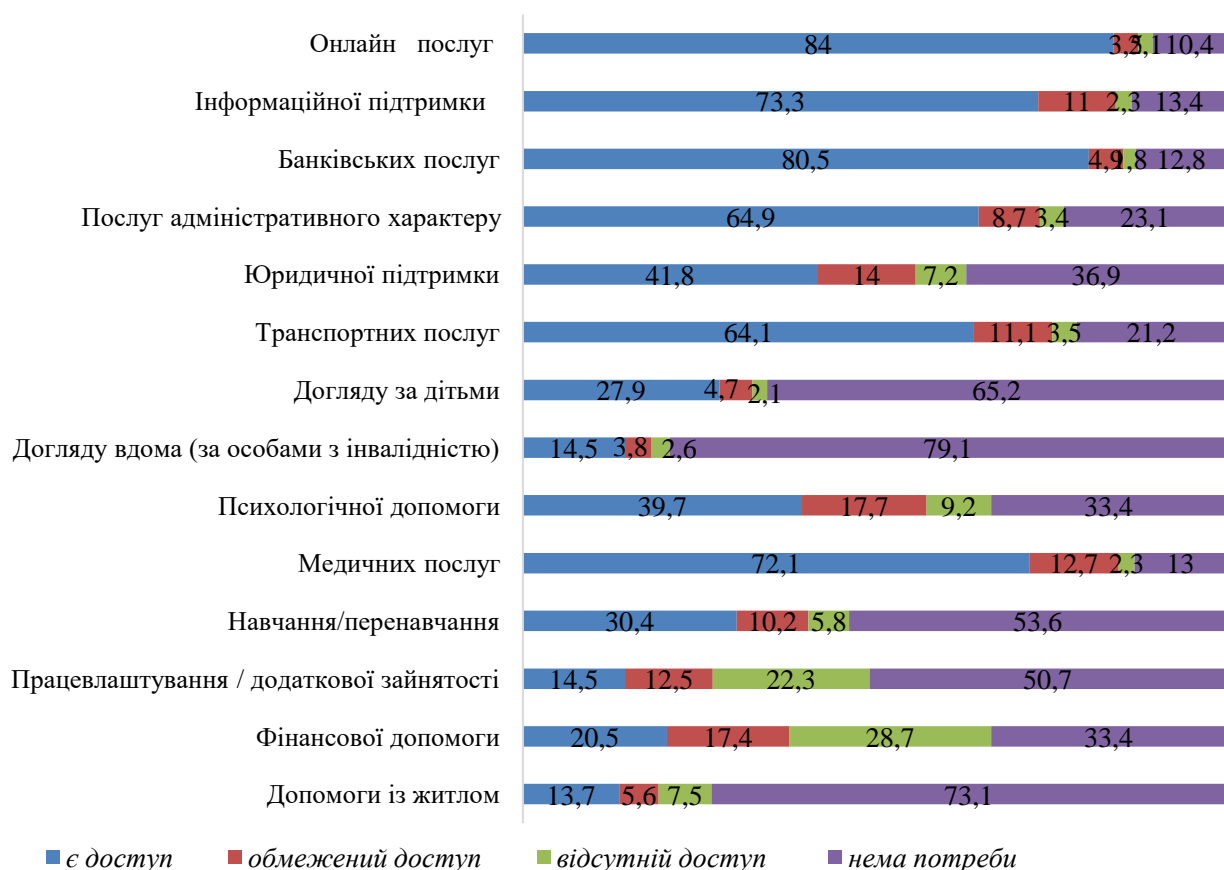
Оцінка доступу до послуг свідчить про їх доступність для переважної частини населення.

Найбільш позитивно опитані оцінили рівень доступу до банківських послуг (80,5%), інформаційної підтримки (73,3%), медичних послуг (72,1%), адміністративних послуг (64,9%) та транспортних (64,1%).

Про певні **обмеження у доступі** опитані частіше зазначають стосовно психологічної допомоги (17,7%), фінансової допомоги (17,4%) та юридичної підтримки (14%).

І саме стосовно послуг з отримання фінансової допомоги та працевлаштування і додаткової зайнятості респонденти найчастіше зазначають позицію «**відсутній доступ**» - 28,7% та 22,3% відповідно.

Діаграма 13. Рівень доступу до послуг/допомоги у членів сім'ї

Наведена нижче Таблиця 13 ілюструє оцінки рівня доступу до послуг у різних районах.

Таблиця 13. Оцінки рівня доступу до послуг у розрізі районів

Обмежений або відсутній доступ до:	Сумський	Шосткінський	Роменський	Охтирський	Конотопський
Допомоги із житлом	17,4	18,2	14,8	3,3	7,8
Фінансової допомоги	43,8	61,4	35,7	50	40,7
Працевлаштування / додаткової зайнятості	34,3	47	33,1	23,4	32,8
Навчання/перенавчання	15,1	24,3	19,1	10	10,7
Медичних послуг	15,7	19,7	18,2	3,3	14,3
Психологічної допомоги	32,6	47,7	21,7	3,3	19,3

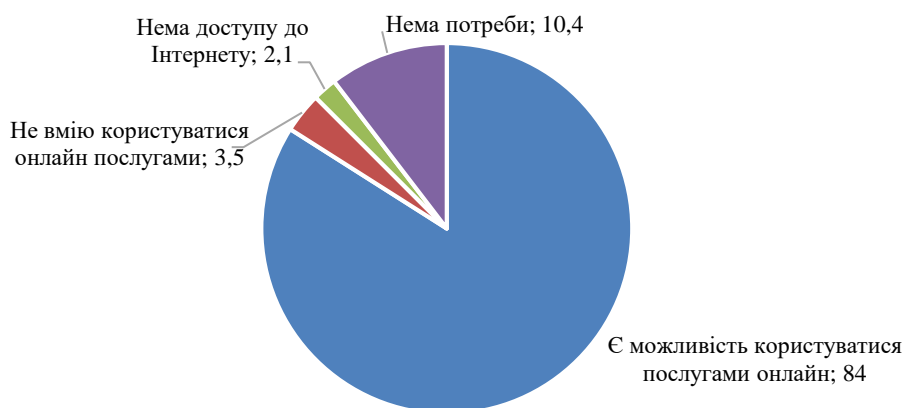
Догляду вдома (за особами з інвалідністю)	6,8	6,8	12,2	0	5
Догляду за дітьми	7,9	8,4	8,7	0	7,2
Транспортних послуг	12,4	21,2	16,6	2,2	17,9
Юридичної підтримки	25,3	36,4	21,8	2,2	13,6
Послуг адміністративного характеру	11,8	20,4	13,9	2,2	9,3
Банківських послуг	5,6	11,4	11,3	1,1	3,6
Інформаційної підтримки	9,5	35,6	10,5	1,1	7,1
Онлайн послуг	3,9	12,1	2,6	6,7	3,6

На основі наведених показників можемо підсумувати, що для населення всіх без винятку районів актуальною є фінансова допомога та послуги з працевлаштування. Жителі Сумського району відчують обмеженість в доступі до психологічної допомоги (32,6%). А для Шосткінської громади – це ще у юридичній (36,4%) та інформаційній (35,6%) підтримці.

Варто зазначити, що станом на листопад опитані досить високо оцінювали рівень доступу до онлайн послуг. Загалом 84% опитаних вказали, що мають можливість користуватись послугами онлайн і лише 2,1% зазначили, що не мають на час опитування доступу до Інтернету та ще 3,5% - не вміють користуватись онлайн послугами.

При цьому 10,4% опитаних зазначили, що у них взагалі немає потреби користуватись послугами онлайн (Діаграма 14).

Діаграма 14. Рівень доступу до онлайн послуг у членів сім'ї

ВІДЧУТТЯ БЕЗПЕКИ

Результати опитування свідчать про досить поширене відчуття небезпеки серед опитаних громадян. Вдома почувалися у небезпеці 12,1% опитаних і у громаді – 13,4%. І це при тому, що на переважній частині території областей на період опитування вже не велись активні воєнні дії.

За оцінками опитаних, більш-менш безпечно вдома і в громаді відчуваються біля 72% опитаних. Цілком безпечно відчувають себе лише кожен шостий з опитаних: 15,9% цілком безпечно відчувають себе вдома і 14,4% - в громаді.

Таблиця 15. Як оцінюють рівень власної безпеки вдома і в громаді

	безпека вдома	безпека в громаді
цілком безпечно	15,9	14,4
більш-менш безпечно	72,1	72,2
небезпечно	12,1	13,4

Таким чином, вказане співвідношення оцінок говорить скоріше про деяку невпевненість і невизначеність у питаннях безпеки і скоріше навіть про високу тривожність.

Варто зазначити, що оцінки рівня власної безпеки суттєво відрізняються в різних районах. Більш менш безпечно вдома відчувають себе опитані Шосткінського, Конотопського та Сумського районів. Цілком безпечно вдома відчуваються майже третина опитаних з Роменського району. Натомість більше 20% опитаних з Охтирщини зазначили, що відчуваються вдома в небезпеці.

Таблиця 15.1 Як оцінюють рівень власної безпеки вдома (у розрізі районів)

	цілком безпечно	більш-менш безпечно	небезпечно
Сумський	16,3	73	10,7
Шосткінський	6,1	83,3	10,6
Роменський	27,8	64,3	7,8
Охтирський	21,1	56,7	22,2
Конотопський	11,4	76,4	12,1

Зазначені співвідношення характерні і для оцінок стосовно відчуття безпеки в громаді. Цікаво, що за межами власного дому менше опитаних відчуває себе в небезпеці. І все ж переважання оцінок «більш-менш» схиляє до висновку про невпевненість у власній захищеності в ситуації, що складається.

Таблиця 15.2. Як оцінюють рівень власної безпеки в громаді (у розрізі районів)

	цілком безпечно	більш-менш безпечно	небезпечно
Сумський	13,5	75,8	10,7
Шосткінський	6,1	78,8	15,2
Роменський	26,1	65,2	8,7
Охтирський	18,9	58,9	22,2
Конотопський	10,7	75,7	13,6

Зазначимо, що на даному етапі ми не задавали питання щодо рівня тривожності чи очікувань, проте робимо такі припущення на основі низки оцінок, які стосуються як відчуття безпеки, так і стану фізичного та психічного здоров'я опитаних. Ці оцінки є досить поміркованими і не надто негативними.

Як можемо бачити з таблиці нижче, більше половини опитаних вважають стан власного фізичного здоров'я скоріше задовільним. Тоді як незадовільних оцінок виявлено суттєво менше.

Таблиця 16. Стан фізичного здоров'я членів сім'ї

	чоловік	жінка	дітей (до 18 років)	інших членів сім'ї
Повністю задовільний	19,4	16,9	41,4	26,7
Скоріше задовільний	59,4	60,8	52,2	51,4
Скоріше незадовільний	18,5	19,7	5,7	18,2
Зовсім незадовільний	2,7	2,6	0,7	3,7

Можна допустити, що **відчуття небезпеки та невизначеності спричиняють поширеність психологічних станів напруженості та стресів.** Так, хоча більше половини опитаних (від 53,6% до 58,8% в різних групах) вважають психоемоційний стан членів своєї родини скоріше задовільним, все ж у порівнянні з оцінками фізичного стану маємо суттєво більші відсотки тих, хто вважає психоемоційний стан членів своєї сім'ї скоріше незадовільним – таку позицію фіксує фактично кожен п'ятий з опитаних.

Таблиця 17. Психоемоційний стан членів сім'ї

	чоловік	жінка	дітей (до 18 років)	інших членів сім'ї
Повністю задовільний	20,6	14,8	27,4	22,0
Скоріше задовільний	53,6	55,9	58,8	55,7
Скоріше незадовільний	23,3	24,9	11,8	19,9
Зовсім незадовільний	2,5	4,5	2,0	2,5

ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ ТА УПРАВЛІННЯ

В межах спрямованості даного дослідження на оцінку рівня соціальної стійкості територіальних громад в умовах воєнного стану важливим є аналіз не лише актуальних потреб населення громад, а й рівня згуртованості, розуміння та прийняття необхідності налагодження соціальних зв'язків всередині громади, відповідного ситуації рівня взаємної підтримки та солідарності.

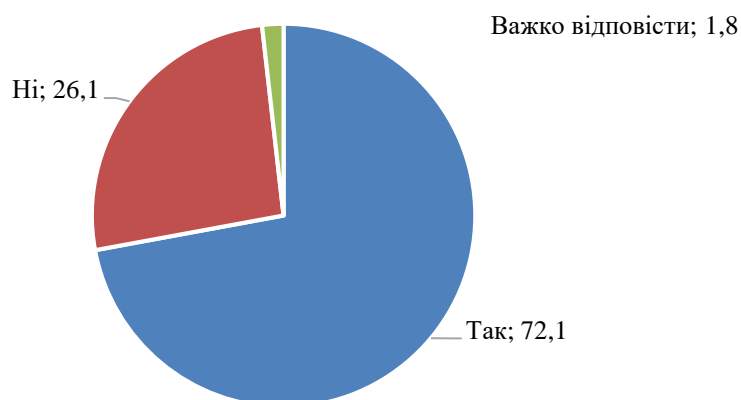
Саме тому окремий блок питань анкети стосувався оцінок опитаними рівня власної активності у відповідь на виклики воєнного часу, а також вже існуючих зв'язків всередині громад і готовності бачити потреби інших і надавати допомогу.

Отримані результати відповідей на запитання анкети **Чи стали більш активними у відповідь на війну члени вашої сім'ї (які спільно проживають в одному домогосподарстві)?** дозволяють зробити висновок про зростання такої

активності. Загалом 72,1% опитаних дали позитивну відповідь, підтвердивши зростання власної активності у відповідь на війну (Діаграма 18). І це можна вважати потужним ресурсом для розвитку та відновлення не лише громад, а й конкретних громадян, для яких така активність є прийнятним варіантом реагування на кризу і складнощі життя.

При цьому 26,1% опитаних зазначають відсутність такої активності з їх боку в цей період. І лише 1,8% не змогли визначитись по цьому питанню.

Діаграма 18. Активність у відповідь на війну

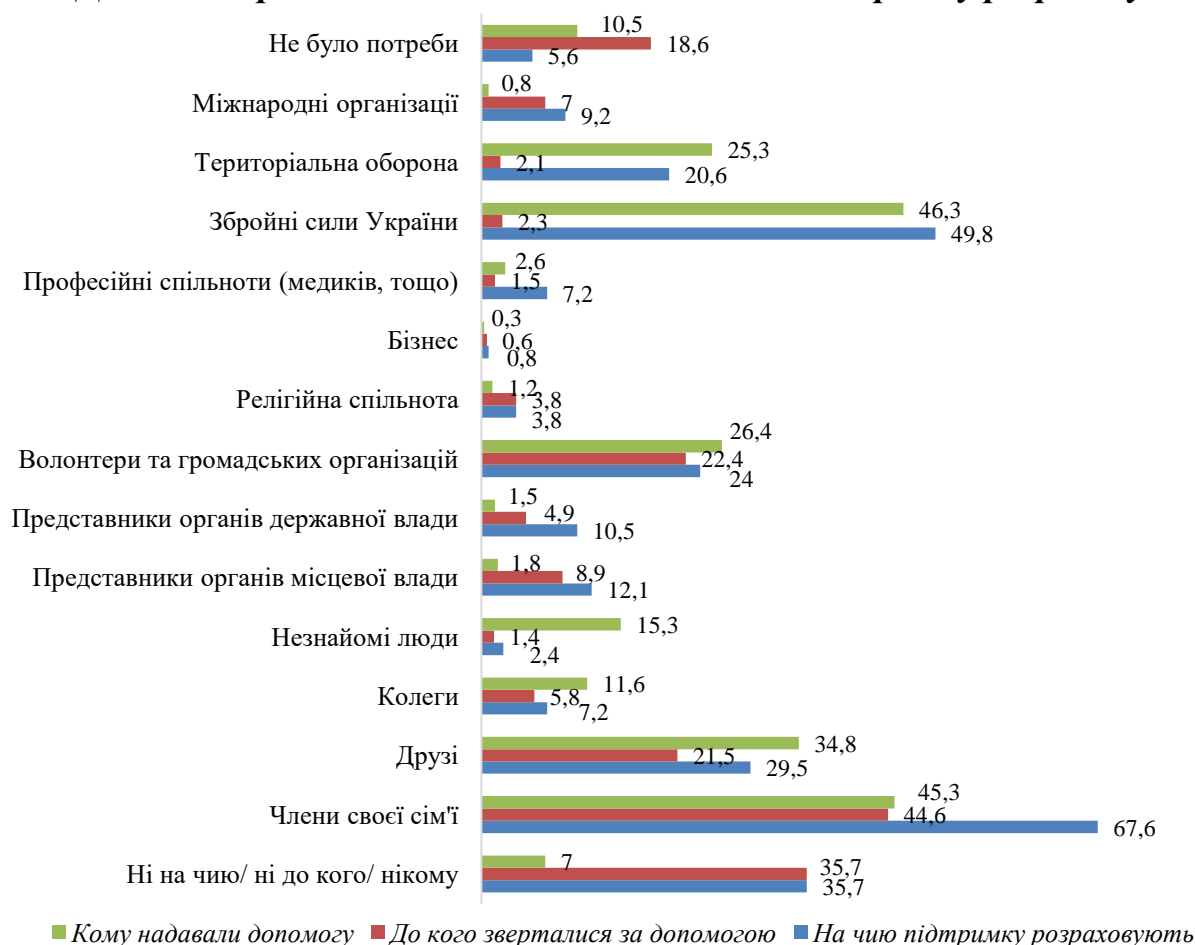
Як бачимо з наведеної таблиці, опитані всіх без винятку районів зазначили зростання власної активності. При цьому респонденти Охтирського, Роменського та Сумського районів вказують на таке зростання частіше. А от опитані жителі Конотопщини та Шосткинщини порівняно частіше зазначають, що зростання такої активності не відбулось – 35% та 27,3% відповідно.

Таблиця 18. Чи стали більш активними у відповідь на війну члени вашої сім'ї (у розрізі районів)?

	Так	Ні	Важко відповісти
Сумський	75,3	24,7	0
Шосткінський	70,5	27,3	2,3
Роменський	76,5	20	3,5
Охтирський	77,8	21,1	1,1
Конотопський	62,1	35	2,9

Наведена нижче Діаграма 19 ілюструє ті форми, в яких проявляється та чи інша активність/пасивність опитаних у воєнний період. Для зручності сприйняття і розуміння концентрації соціальних зв'язків показники подані саме у такому форматі: кому самі надавали допомогу; до кого зверталися за допомогою; на чию підтримку розраховують.

**Діаграма 19. Кому надавали допомогу /
До кого зверталися за допомогою / На чий підтримку розраховують?**

**Опитані могли обрати декілька варіантів відповіді,
тому загальний показник перевищує 100%**

Загалом наведені в діаграмі результати дозволяють зробити висновок, який відображає специфіку воєнної ситуації, адже поряд із високим рівнем взаємопідтримки та довіри до членів власної сім'ї/родини, на підтримку яких люди перш за все розраховують (67,6%), високий рівень такої довіри є і до ЗСУ (49,8%), друзів (29,5%), волонтерів та громадських організацій (24%). Інші інституції мають значно нижчі показники.

З точки зору дослідницької команди ці оцінки є важливими для формування висновку про реальний рівень довіри та солідарності в громаді, а також щодо поширеності різного рівня соціальних зв'язків. Водночас навіть у воєнний час досить високими є і показники соціальної атомізації, оскільки 35,7% опитаних зазначили, що розраховують лише на себе і вирішують свої проблеми самостійно, без чийсь допомоги.

Досить позитивним і значимим можна вважати зростання активності в бік допомоги ЗСУ, територіальній обороні, а також волонтерам і громадським організаціям.

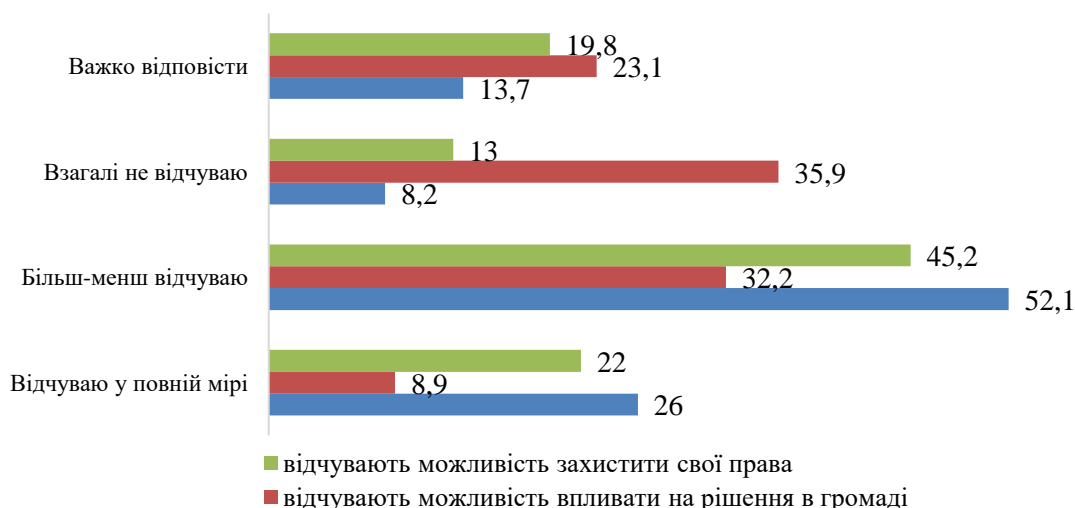
Характерно, що і по допомогу до друзів, колег та громадських/ волонтерських організацій опитані звертаються частіше, ніж до органів місцевої влади, що може бути одним з показників нижчої довіри до ОМС та особливо – державної влади. Особливо рельєфно це видно у розрізі районів.

Таблиця 19. До кого звертались за допомогою? (у розрізі районів)

	Сумський	Шосткінський	Роменський	Охтирський	Конотопський
Самостійно справляюся	38,2	37,9	36,5	22,2	38,6
Членів своєї сім'ї	42,1	46,2	40	63,3	37,9
Друзів	23,6	10,6	29,6	23,3	21,4
Колег	7,3	0,8	11,3	5,6	4,3
Незнайомих людей	1,7	1,5	3,5	0	0
Представників органів місцевої влади	8,4	11,4	6,1	16,7	4,3
Представників органів державної влади	3,9	2,3	6,1	14,4	1,4
Волонтерів та громадських організацій	21,9	19,7	36,5	34,4	6,4
Релігійної спільноти	6,7	1,5	1,7	2,2	5
Бізнесу	2,2	0	0	0	0
Професійних спільнот	2,8	0	1,7	0	2,1
ЗСУ	3,4	0,8	3,5	1,1	2,1
ТРО	4,5	0,8	0,9	1,1	2,1
Міжнародних організацій	4,5	9,1	10,4	11,1	2,9

Загалом біля 80% опитаних вважають себе частиною громад – повністю або ж більш-менш). Біля 70% Відчувають можливості захистити свої права. При цьому дещо менша кількість (41,1%) опитаних відчуває можливість впливати на рішення в громаді (Діаграма 20) .

Діаграма 20. Оцініть, будь ласка, наскільки відчуваєте себе частиною громади:

Є певні особливості в оцінках опитаних з різних районів. Так, досить суперечливими можна вважати оцінки опитаних Роменського району. Оскільки 30,4% з них впевнено зазначили, що повністю відчувають себе частиною громади, і при цьому 13% категорично зазначили, що взагалі не відчувають себе частиною громади, а кожен п'ятий житель цього району взагалі не зміг визначитись по цьому питанню.

Таблиця 20. Наскільки члени вашої сім'ї відчують себе частиною громади (у розрізі районів)

	Відчуваю у повній мірі	Більш-менш відчуваю	Взагалі не відчуваю	Важко відповісти
Сумський	33,7	52,2	3,9	10,1
Шосткінський	21,2	52,3	9,8	16,7
Роменський	30,4	38,3	13	18,3
Охтирський	18,9	62,2	11,1	7,8
Конотопський	21,4	56,4	6,4	15,7

Наведена Таблиця 18 ілюструє оцінки опитаними з різних районів власних можливостей у захисті своїх прав. Найбільш впевненими у таких можливостях виявились жителі Роменського та Охтирського районів. Тоді як опитані зі Шосткінського району частіше за інших зазначали що взагалі не відчують такої можливості (28,8%).

Таблиця 21. Наскільки члени вашої сім'ї відчують можливість захистити свої права (у розрізі районів)

	Відчуваю у повній мірі	Більш-менш відчуваю	Взагалі не відчуваю	Важко відповісти
Сумський	21,9	56,7	8,4	12,9
Шосткінський	7,6	35,6	28,8	28
Роменський	34,8	38,3	13	13,9
Охтирський	37,8	51,1	2,2	8,9
Конотопський	15	41,4	10,7	32,9

При цьому відчуття приналежності до громади, відчуття себе її частиною не завжди у опитаних пов'язане з можливістю впливати на ті рішення, які у громаді приймаються. Адже, відповідаючи на запитання щодо того, чи відчують вони здатність впливати на рішення у громаді, значно більша частина опитаних зазначає, що взагалі не відчуває такої здатності. Найчастіше відсутність можливості впливу зазначають опитані з Шосткінського та Охтирського районів.

Таблиця 22. Наскільки члени вашої сім'ї відчують можливість впливати на рішення в громаді (у розрізі районів)

	Відчуваю у повній мірі	Більш-менш відчуваю	Взагалі не відчуваю	Важко відповісти
Сумський	14	48,3	20,8	16,9
Шосткінський	3,8	23,5	48,5	24,2
Роменський	14,8	29,6	33,9	21,7
Охтирський	4,4	35,6	45,6	14,4
Конотопський	5	20	38,6	36,4

Результати опитування дозволяють стверджувати, що більшість опитаних в цілому позитивно оцінюють перспективи України – 59,4% вважають, що ситуація в країні скоріш за все буде покращуватись.

Діаграма 23. Що ви думаєте про майбутнє України?

Ще 8,7% вважають, що ситуація навряд чи покращиться, але й суттєвого погіршення не буде. І лише 5,5% допускають, що ситуація буде погіршуватись. І маємо зазначити, що це більше, ніж та загальна кількість, яка не планує повертатись. Тобто є певна частина людей, які планують повертатись навіть з врахуванням потенційного погіршення ситуації.

МОЖЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИТУАЦІЇ З НАДАННЯМ ПОСЛУГ ПОСТРАЖДАЛОМУ ВІД ВІЙНИ НАСЕЛЕННЮ У СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Висновки та рекомендації сформовані за результатами серії інтерв'ю щодо аналізу результатів дослідження та обговорення з надавачами послуг, волонтерами та представниками громадських й благодійних фондів, які працюють в Сумській області щодо можливостей та перспектив підтримки населення Сумської області.

Всього опитано 11 осіб (представники: ГО "Простір рівних можливостей", МГО «Людина в біді», «Перший Сумський гуманітарний штаб», Українська Гельсінська спілка з прав людини, ГО «Крим СОС», Благодійний фонд «Пролісок», ГО «Ліга сучасних жінок», Парафіяльний благодійний фонд «Карітас Суми», ГО «Сумське громадське коло», ГО «Інтелект Сумщини», волонтери).

1. Місцеві можливості гуманітарної, психологічної, правової, освітньої, медичної підтримки ВПО та місцевого населення. В області представлений широкий спектр послуг та допомоги постраждалому населенню та вразливим групам жінок й чоловіків в умовах воєнного стану. Надається гуманітарна допомога вразливим група населення, працюють програми з відновлення пошкодженого житла, надається грошова компенсація на реконструкцію житла; психологічні й юридичні консультації, освітні послуги для дітей, навчання тактичній медицині, тощо. Підтримка надається різним групам населення на регулярній основі, та охоплює велику кількість громад Сумської області та різні

групи ризику. Представлені послуги та допомога реалізується за кошти міжнародних фондів та гуманітарних місій, благодійних організацій.

«Займаємося відновленням житла, організуємо видачу грошової допомоги, облаштовуємо простори для навчання дітей, які не можуть відвідувати школу». «Активно надаємо психологічну, а також непродуктивну гуманітарну допомогу». «Ми займаємося створенням центрів навчання, дозвілля і психологічної підтримки дітей».

2. Неузгодженість роботи громадських та благодійних організацій, ймовірність дублювання груп ризику, яким надається допомога, відсутність стандарту отримання допомоги, нестача комунікації між ГО, які працюють в одному полі допомоги.

Категорії отримання допомоги дублюються, оскільки одні і ті самі люди можуть відноситися до різних вразливих груп, і тим самим, можуть зловживати допомогою. Проте на фоні погіршення соціально-економічного становища, потрібно розширювати категорії для отримання допомоги. Поряд з цим необхідно відстежувати «подвійні» вразливості. Доречним також є фіксація становища домогосподарства в цілому (всіх його членів).

«Комунікація дуже потрібна, оскільки люди, коли є потреба в певній гуманітарній допомозі, можуть телефонувати і запитувати, а ми її на цей момент не видаємо, але перенаправляємо їх в іншу ГО, яка зараз працює з цією категорією».

3. Складність у налагодженні комунікації між громадським сектором та місцевою владою на фоні зростання потреб громад у зимній період та період затягнення воєнного стану.

«В нашій організації 400 волонтерів, які постійно здійснюють формування, видачу гуманітарної допомоги. Ми не відчуваємо підтримку від влади. Для волонтерів не створюються умов роботи». «Люди працюють в холоді, бо не опалюється приміщення і без світла. Вони не отримують заробітної плати і ніяких заохочувальних бонусів. До вересня місяця хоча б підтримували їх видачею гуманітарних наборів, зараз – ні. Нам влада навіть не компенсувала комунальні витрати».

4. Пропозиції щодо покращення системи та процедур надання послуг на місцях:

- навчання новостворених ГО, та гуманітарних штабів організаційному розвитку, документообігу;
- налагодження комунікації між ГО, регулярні зустрічі.
- створення єдиної бази бенефіціарів з надання допомоги
- Підтримка волонтерів (матеріальна, продовольча, психоемоційна)

- Орієнтація благодійних організацій та ГО не тільки на ВПО, але й на місцеве населення, які перебувають в уразливому стані.

- Підтримка ГО не тільки для здійснення гуманітарної місії, а й тих напрямків діяльності, які організації мають згідно свого статуту (аналітика, протидія гендерно-зумовленому насильству, навчання).

ВИСНОВИКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Отже за даними математичних обрахунків, зроблених на основі даних дослідження, робимо припущення про **кількість населення**: що в Сумській області зараз знаходиться 81,5% населення, порівняно із довоєнним періодом. Але маємо констатувати, що міграційні процеси продовжуються.

Маємо констатувати наявні **вразливості домогосподарств**:

- Близько у 44% домогосподарств є один або більше членів сім'ї працездатного віку, які наразі безробітні;
- 29,8% домогосподарств мають у своєму складі осіб похилого віку;
- 19,2% домогосподарств мають у своєму складі вимушено переміщених осіб;
- 16,5% домогосподарств мають у своєму складі осіб з інвалідністю;
- 14% домогосподарств мають критичне незадоволення у відпочинку;
- 12,1% почувають себе небезпечно вдома, 13,4% – небезпечно в громаді.

На фоні наявної вразливості населення для стійкості людей більшого значення набувають **послуги в громаді**. Слід зазначити, що виявлено достатньо високий як для умов воєнного стану доступ до послуг. Так, є доступ до інформаційної підтримки у 73,3% домогосподарств, до банківських послуг – у 80,5%, до адміністративних послуг – у 64,9% (при тому, що 23,1% не мають потреби), до юридичних послуг – у 41,8% (при тому, що 36,9% не мають потреби), до транспортних послуг – у 64,1% (при тому, що 21,2% не мають потреби), до психологічних послуг – у 39,7% (при тому, що 33,4% не мають потреби), до медичних послуг – 72,1% (при тому, що 13% не мають потреби). Проблеми певної частини населення виражаються у таких відповідях: щодо фінансової допомоги 17,4% зазначають обмежений доступ, 28,7% – відсутність доступу; щодо послуг із працевлаштування/додаткової зайнятості 12,5% зазначають обмежений доступ, 22,3% – відсутній доступ; щодо психологічної допомоги 17,7% зазначають обмежений доступ, 9,2% – відсутність доступу.

Важливий внесок в забезпечення населення всім необхідним в ситуації гострої кризи роблять **громадські організації**.

Разом із тим **перспективи розвитку відкриває** таке:

- 44,4% домогосподарств мають дітей до 18 років;
- серед домогосподарств, в яких хтось виїжджав за межі громади постійного проживання, 40% зазначають факт повернення, 31% плани повернення;
- повністю задоволені потреби 74,2% населення в питній воді (1,1% - критично незадоволені), більш-менш задоволені потреби в харчуванні 62,4% населення (4,9% - критично не задоволені), більш-менш задоволені потреби населення в ліках і лікарських послугах 59,7% населення (6,6% - критично не задоволені);
- більш-менш безпечно почувають себе вдома 72,1%, в громаді – 72,2%.

Представники 72,1% домогосподарств заявили про те, що стали більш активними у відповідь на війну. 59,4% опитаних висловилися про те, що скоріше

за все ситуація буде покращуватися для майбутнього України. У відповідь на доцільним представляється розглядати сценарії розвитку в громадах. Однак, на жаль, на даний момент за проаналізованими відповідями респондентів все-таки оцінюємо ситуацію як таку, в якій переважає сценарії «громада, яка застигла в очікуванні»:

- 44,9% опитаних не робили спроб власного працевлаштування і забезпечення бажаного рівня доходів;
- у разі погіршення ситуації люди переважно розраховують на себе і свої близьких, тільки 12,1% опитаних розраховують на підтримку органів місцевої влади, 10,5% - органів державної влади;
- свою впливовість на рішення в громаді відчують у повній мірі лише 8,9% опитаних, більш-менш відчують – 32,2;
- у діяльність громадських організацій наразі переважає гуманітарна допомога постраждалому населенню (за даними експертних інтерв'ю).

У подальшому можемо припустити дві альтернативи розгортання сценарію «громада, яка застигла в очікуванні»: песимістичний та оптимістичний. Визначаємо ці сценарії на засад (а) розвитку чи подальшого руйнування різнопланових та різнорівневих, вертикальних та горизонтальних взаємозв'язків людей в громаді; (б) цілісності чи «розривів» у ціннісних ставленнях людей; (в) рівності чи нерівності у доступі до базових засобів існування; (г) підходам щодо управління громадою – насправді демократичним чи по суті авторитарним¹.

Рекомендації

Рекомендації формулюємо маючи на меті змінити сценарії «громада, яка застигла в очікуванні» на сценарії розвитку. Для змін сценарію пропонуємо три підходи²:

- стратегічного планування, що може бути реалізовано через механізм дієвої прихильності Цілям сталого розвитку;
- управління основаного на даних, що може бути реалізовано через механізм соціологічних досліджень;
- навчання громади, що може бути реалізовано через механізм навчання дорослих.

Виходячи із наведеного, сформулюємо рекомендації:

- органам державної влади:
 - запроваджувати програми розвитку вертикальних і горизонтальних зв'язків у територіальних громадах як то сусідські спільноти;
 - запроваджувати програми громадських просторів та їх змістовного наповнення (наприклад на базі пунктів незламності);

¹ монографія

² монографія

- запроваджувати програми просвітництва за Цілями сталого розвитку, партиципації та демократичної участі пересічних громадян в прийнятті рішень місцевого характеру;
- органам місцевого самоврядування:
 - не залишати поза уваги вже наявні напрацювання щодо Цілей сталого розвитку у процесі розроблення та реалізації місцевих стратегій відновлення та розвитку;
 - розвивати партиципаторні механізми прийняття рішень, зокрема щодо розроблення та реалізації місцевих стратегій відновлення та розвитку, тим самим сприяти активізації громадської участі населення та довірі до органів влади;
 - у ході реалізації місцевих стратегій і програм докладати зусиль для впровадження механізмів управління, ґрунтованого на даних, відповідним чином регулярного соціологічного моніторингу ситуації, відновлення діяльності служб статистики;
- громадському сектору:
 - ретельніше аналізувати наявні потреби місцевого населення щодо гуманітарної допомоги і активізувати свою діяльність у плані статутних цілей місцевих організацій громадянського суспільства;
 - застосовувати в процесі своєї діяльності підходи щодо стратегічного управління, управління, ґрунтованого на даних, навчання громад;
- міжнародним донорським організаціям:
 - підсилити в числі пріоритетів донорських програм пріоритет навчання громад з акцентом на навчання дорослих, у тому числі і підвищення кваліфікації фахівців громад, які мають відношення до освіти, культури, громадської думки.

Соціальна стійкість Сумщини в умовах війни» (жовтень-листопад 2022)

Аналітичний звіт

Підписано до друку 5 грудня 2022 р.
Формат 60*84/8
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. Друк арк. 6,51. Тираж 50 прим.

Виготовлювач: ФОП Кірічок Д.О., 4000, м. Суми,
Пров. Академічний, 6
Тел. +380660021110

Аналітичний звіт підготовлено Центром соціальних досліджень Сумського державного університету в межах Ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні, яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні. Думки та позиції викладені у цьому звіті є позицією авторів та не обов'язково відображають позицію Посольства Швеції в Україні, Міжнародного фонду «Відродження» та Ініціативи відкритого суспільства для Європи (OSIFE).

Контактна інформація

Центр соціальних досліджень Сумського державного університету,
<https://csgard.sumdu.edu.ua/>
Адреса: Україна, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2, к. Н-310
Телефон: (0542) 68-77-96
E-mail: csd.sumdu@gmail.com